

POSTMODERNIZM – XAOS VA HAQIQAT KO'ZGUSI SIFATIDA

Baxshanda Olimovna Davronova

2-kurs magistrant, Buxoro davlat universiteti

Buxoro, O'zbekiston

e-mail: b.o.davronova@buxdu.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7790672>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- mart 2023 yil

Ma'qullandi: 28-mart 2023 yil

Nashr qilindi: 31-mart 2023 yil

KEY WORDS

xaos, postmodernizm, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy muammolarining, irqchilik

ABSTRACT

Ijtimoiy hayot va undagi muammolar yoritiladigan asarlarning o'ziga xos xususiyatlari haqida ma'lum bir izlanishlar orqali tegishli xulosalar chiqarildi. Adabiyotshunoslik sohasida ushbu asarlar doirasida bajarilgan ilmiy ishlar, maqolalar, tezislar bilan tanishilib, kerakli ma'lumotlar ilmiy tadqiqot ishiga kiritildi. Zadie Smithning "White teeth (Oq tishlar)" romani mashhur asarlardan biri bo'lib, ijtimoiy hayotni, jamiyatning asosiy muammolarini to'laqonli yoritib bergan asarlardandir. Yozuvchi muhabbat, oilaviy munosabatlar orqali ijtimoiy hayot, asosan unda irqchilik muammolari, oddiy aholining jamiyatdagi o'rnini ko'rsatib berishga harakat qilgan. Bu munosabatlar germeneytik va distributiv metodlari, sotsiologik metod orqali tahlil qilib berildi. Umuman badiiy tahlil metodlar, bu metodlarning yozuvchiga va yozayotgan asariga ta'sirini sezish mumkin.

Ko'p madaniyatli Yevropa qit'asi va uning dini masalasida fikr yuritganda, so'zning ko'plik shakli - dinlarni qo'llash to'g'riroq bo'lishi mumkin. Inqirozning hozirgi tuyg'usini uning murakkabligi nuqtai nazaridan aniqlash muammoli bo'lib qoladi. Hozirgi vaqtda G'arb dunyosi axloq va qadriyatlarining o'zgarishi natijasini tushunish uchun javoblarni o'tmishda izlash katta ahamiyatga ega bo'lsa-da, tendentsiyalarning rivojlanish imkoniyatlarini ko'rib chiqish ham e'tibor talab qiladi. Bir nuqtai nazarga ko'ra, "*Faith in Europe will be re-energised by a creative Christian minority and by the example of Islam* [Yevropadagi e'tiqod ijodkor nasroniy ozchilik tomonidan va islom misolida qayta kuchayadi]" (Kaufmann)¹. Bu da'voni Samadning Britaniyaga ko'chib o'tgandan keyin e'tiqodi bilan nima sodir bo'lishini taqqoslaganda, bu ham tasdiqlovchi, ham qarama-qarshidir.

Bir tomondan, boshida u o'zining sadoqati va Islomga haqiqiy sadoqati bilan boshqa odamlarning e'tiqodini qaytadan kuchaytirishi mumkin edi. Samad Archining kimligini shubha ostiga qo'ygan bo'lsa (masalan, "*You don't stand for anything, Jones. Not for a faith, not*

¹ Hughes, Sarah. "Zadie Smith: The Smart and Spiky Recorder of a London State of Mind."

for a politics. Not even for your country. You're a cipher. (Siz hech narsa tarafdori emassiz, Jons...). E'tiqod uchun emas, siyosat uchun emas. Hatto sizning mamlakatingiz uchun ham emas. Siz shifrsiz². Lekin Samad juda aniq va ishonchli tarzda o'zini quyidagi nidolar bilan ta'riflaydi: *"I'm a Muslim and a Man and a Son and a Believer. I will survive the last days.* [Men musulmonman, insonman, o'g'ilman va mo'minman. Men oxirgi kunlarda omon qolaman]"³. Uning o'zi kimga shunday qaraydi; u shaxs sifatida va uning o'ziga xosligining ildizi uchun zamin nimadan iborat; shu ma'noda, Samad isbotlagan Islom tamoyillari va fidoyilik namunasi nazariy jihatdan Kaufman ta'kidlaganidek, boshqa odamlarning sadoqati yoki e'tiqodiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Samadning e'tiqodi, uning yosh rafiqasi Alsananing erining uning e'tiqodiga qanchalik jiddiy munosabatda bo'lishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin emas edi. U bu borada hafsala bilan izoh beradi: *"I don't call myself anything. I don't make claims. You call yourself a Muslim. You make the deals with Allah. You are the one he will be talking to; You, Samad Miah. You, you, you.* (Men o'zimni hech narsa demayman. Men da'vo qilmayman. Siz o'zingizni musulmon deysiz. Siz Alloh bilan bitim tuzasiz, siz u bilan gaplashadigan odamsiz. Siz, Samad Miah, siz, siz)"⁴. Bu din juda shaxsiy ekanligini va bir xil diniy guruhning dindorlari orasida farqlanishini eslatishi mumkin. Boshqa tomondan, Samadning tafakkuri asta-sekin umidsiz boshi berk ko'chaga aylanadi. G'arb taqdim etayotgan barcha omillar ta'sirida shakllanib, u asta-sekin o'zida bo'lgan qat'iyatni yo'qotadi.

Kaufman *"religiosity is, in part, a function of white ethnic anxiety* (dindorlik qisman oq tanli etnik xavotirning funksiyasi)" degan fikrni davom ettiradi va "musulmonlarning Yevropaga integratsiyalashuvi" haqida "Yevrabiya" atamasini ishlatib, "Islom oldinga siljib ketayotganga o'xshaydi, bu esa to'qnashuvlarga olib keladi". "Apokaliptik kitoblar "Europe Slept" kabi nomlar bilan." Din muammosi Yevropa qit'asining islomlashuvidan qutulish vositasi bo'lib, soxta, insofsiz va ayniqsa, ikkiyuzlamachi, ishonchsiz ko'rinadi. Harakatlarsiz, amallarsiz, kundalik hayotda unga amal qilinmasa, din soxtadir. Bu o'lik dinga aylanadi va Samad kabi odamlar buni his qilishadi. Muqaddas Kitob nasroniylik qadriyatlari, axloqi va ildizlariga ega ekanligini da'vo qiladigan chirigan jamiyat qo'lida qurbon bo'lib, faqat o'z nafslariga ko'ra yashaydi.

Kaufmann e'tiborni diniy ozchiliklarga qaratadi va *"boost provided by Afro-Caribbean and other Christian immigrants, who bring a vibrant new spirit to the religion* (afro-Karib dengizi) va boshqa nasroniy immigrantlar tomonidan taqdim etilgan yordam, ular dinga jonli yangi ruh olib keladi)"⁵. Uning xulosasiga ko'ra, Yevropaning oq bo'lmaganligi immigratsiya tufayli kuchayishi bilan, xristian dini ham oshadi. Bu bayonot Hortense Bowden haqida gap ketganda tegishli bo'lishi mumkin. Juda dindor yamaykalik va sodiq Yahovaning Shohidi *"Hortense – born while Jamaica crumbled – did not accept apocalypse before one's nineteenth birthday as any excuse for tardiness* (Yamayka parchalanib ketgan paytda tug'ilgan Hortense o'n to'qqizinchi tug'ilgan kundan oldin sodir bo'lgan apokalipsisni kechikish uchun bahona sifatida qabul qilmadi)"⁶.

² Smith, Zadie. White Teeth. London, Penguin Books, 2001, 120-121p.

³ Smith, Zadie. White Teeth. London, Penguin Books, 2001, 121p.

⁴ Smith, Zadie. White Teeth. London, Penguin Books, 2001, 200p.

⁵ Smith, Zadie. White Teeth. London, Penguin Books, 2001, 75p.

⁶ Smith, Zadie. White Teeth. London, Penguin Books, 2001, 34p.

Hortense Bowden xarakterini ko'rib chiqish bilan, din bilan bog'liq yangi mavzu paydo bo'ladi. Bu diniy eksklyuzivlik masalasi, masalan, bunday da'volar bilan qo'llab-quvvatlanadi "[o]nly *Jehovah saves* [Faqat Yahova qutqaradi]"⁷, mazhabparastlik va diniy ekstremizmning turli shakllari. Shunga o'xshash tarzda Hortense ishonadi; ba'zi odamlar shunchalik ko'p gunoh qildilarki, ular uchun Yahovaga ko'z tikish juda kech edi. Yahovaga yaqin bo'lish uchun harakat qilish kerak. Bu sadoqat va fidoyilikni talab qiladi. *Blessed are the pure in heart for the alone shall see God.* (Yuragi poklar baxtlidir, chunki yolg'iz Xudoni ko'radi). Matto 5:8. To'g'rimi, Darkus?⁸

Bu safar Injil oyatidan to'g'ridan-to'g'ri iqtibos keltiriladi, go'yo Hortense o'zining Bibliyadagi bilimlarini istalgan vaqtda ta'kidlashga qodirligini isbotlamoqchi. Bu, aslida, Hortensening butun hikoya davomida juda tez-tez uchraydigan odatidir, ya'ni Bibliya oyatlariga murojaat qilish, ularni nafaqat so'zma-so'z iqtibos qilish, balki Bibliyaning qayerdan topish mumkinligini ham qo'shish. Oldingi misolda Hortense Yangi Ahd kitobini (Matto), bobni (beshinchi) va oyatni (sakkizinchi) belgilaydi. Bunday havola, odatda, tinglovchiga uni o'z Bibliyasidan topishga imkon berish uchun qilingan, holbuki Hortensening maqsadi, ehtimol, boshqacha. Ehtimol, u o'z Muqaddas Kitobini bilishini va uning oyatlarini yod olishini isbotlash uchun shunchaki maqtanchoqlik bo'lib tuyulishi mumkin. Eksklyuzivlik tuyg'usi salbiy bo'lib tuyulishi mumkin va har xil kelib chiqishi odamlarni birlashtirish uchun hech qanday yordam bermaydi. Hortensening diniy majburiyatlari juda ekstremal bo'lishi mumkin va ko'p madaniyatli dunyoda istalmagan bo'lishi mumkin, bunda farqlarni emas, balki o'xshashliklarni topish muhimroqdir.

Bundan xabardor bo'lishiga qaramay, o'zining ehtirosli e'tiqodi va mukammal diniy odatlari tufayli, Hortense qizi Klarani Yahovaning Shohidi sifatida tarbiyalaydi. Shubhasiz, Klara yoshlar guruhida qatnashadi, u yerda unga "[s]eparating the sheep from the goats (*Matthew 25:31-46*) (qo'ylarni echkilardan ajratish) (*Matto 25:31-46*)"⁹ zarurligini o'rgatadi. Shuning uchun, Hortense hayoti uning kuchli diniy e'tiqodiga asoslangan deb da'vo qilish mumkin. Biroq, Iegova guvohlari kabi mazhabviy guruhlarning muammoli tomoni shundaki, ular o'lganlaridan keyin najot topish imkoniyati faqat ular ekanligiga ishonishlari (masalan, tarixi, urf-odatlar va diniy urf-odatlar har xil bo'lishi mumkin bo'lgan turli xristian konfessiyalaridan farqli o'laroq) umumiy fikrlash bir xil e'tiqodga asoslanadi.

Gortenziya odatda o'z e'tiqodini saqlab qolishga qodir bo'lsa-da, Klara onasining sa'y-harakatlari va izchil diniy tarbiyasiga qaramay, onasi xohlaganini qilolmaydi. Ehtimol, Klara birinchi bo'lib onasining e'tiqodiga taqlid qiladi - lekin u onasining diniga ergashish yoki unga ergashmaslikni tanlash imkoniyatiga ega emas. Klara o'sib ulg'aygan sayin, u Yahovaning Shohidlarining yuqori me'yorlariga rioya qilish uchun kurashmoqda. Bunga uning onasi ishonadigan narsaga ishonmasligi sabab bo'lgan. Birinchidan, u uyma-uy yurib, imonsizlarga Yahova haqida gapirib berish kabi vazifalarini bajaradi. Biroq, u tez orada dunyoviy faoliyatga ko'proq qiziqayotganini tushunadi. Ikkinchi avlod muhojirlarining ota-onalarining madaniyati yoki dinini hurmat qilishlari kerakligi haqidagi his-tuyg'ulariga qaramay, Klaraning hikoyasi individual yondashuv immigrantlar oilalari avlodlari taqdirini qanday belgilashini aniqlaydi.

⁷ Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 29p.

⁸ Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 30p.

⁹ Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 34p.

Hikoyachi hikoyaning bosh qahramonlari bo'lgan oilalarning kelib chiqishini tushuntirganda aytadi. *"For all three have been brought up in strict, religious families, houses where God appeared at every meal, infiltrated every childhood game..."* (Uchchalasi ham qattiq, dindor oilalarda tarbiyalangan, har ovqatda Xudo zohir bo'lgan, har bir bolalik o'yiniga kirgan uylarda)¹⁰. Bu safar yaqqol salbiy taranglik bor, chunki *infiltrate* fe'li har bir daqiqada Xudoning borligi haqida ishlatiladi. Rivoyatchining bunday qisqacha tavsifi ham ba'zi bolalarning bolaligi va ulg'ayishiga majbur bo'layotgan haddan tashqari dindorlik bu romanda bilvosita tanqid qilinadigan asosiy masalalardan biri, degan fikrni keltirib chiqarishi mumkin. Bouden uy xo'jaligi shunga o'xshash tarzda tasvirlangan:

Bouden xonadonida vaqt tugab borayotgan edi. Bu 1974 yil edi va Hortense dunyoning oxiriga tayyorgarlik ko'rayotgan edi, uni uy kundaligida diqqat bilan ko'k rang bilan belgilab qo'ygan edi: 1975 yil 1 yanvar. Bu Boudenning yolg'iz psixozi emas edi¹¹.

Bu yerda hikoyachi ta'kidlaganidek, bu tafakkur nafaqat Bouden oilasiga tegishli ekanligini anglab yetishiga qaramay, ular yana bu holat ma'lum darajada tipik deb hisoblanganidan farq qiladi, deb da'vo qilmoqdalar. Dunyoning oxiri oltin bilan qoplangan blanka bilan rasman tasdiqlandi va Hortense uni jozibali maun ramkasiga o'rnatib, yuqoriga ko'tarildi. U televizorning tepasidagi choyshabga to'p tomon ketayotgan Zolushkaning shisha haykalchasi va O'n Ilohiy amr bilan naqshlangan choyshab o'rtasida g'ururni berdi. U Darkusdan uni chiroyli ko'rinadimi, deb so'radi. U o'z roziligini bildirgan edi¹².

Garchi hikoyaning bu qismida kinoya tuyg'usini sezish mumkin bo'lsa-da, chunki dunyoning oxiri, rasman tasdiqlangan bo'lsa-da, sodir bo'lmagani aniq bo'lsa-da, bu yaratilgan tuyg'u orqali dinni kimgadir majburlash muhokamasini ochishi mumkin, ta'kidlanganidek, "vaqt o'tib ketdi" va hokazo. Shuningdek, dunyoning so'nggi kunlarini e'lon qilish Zolushka oynasi bezaklari kabi xazinalar orasida sharaf bilan aks ettirilganligi juda kulgili, ammo tashvishli ko'rinishi mumkin. Tasodifiy ko'rsatilgan narsalar ro'yxatini yopadigan O'n Amr faqat qimmatbaho narsalarning g'alati, ammo hazil ro'yxatini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Hughes, Sarah. "Zadie Smith: The Smart and Spiky Recorder of a London State of Mind."
2. Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 30-202p.
3. Schaff, Barbara. "Trying to Escape, Longing to Belong: Roots, Genes and Performativity in Zadie Smith's *White Teeth* and Hari Kunzru's *The Impressionist*." *Transcultural English Studies: Theories, Fictions, Realities*, edited by Frank Schulze-Engler and Sissy Helff. Rodopi, 2009, pp.268-281.
4. Smith, Zadie. *White Teeth*. Penguin Books, 2001.
5. Umbach, Maiken and Mathew Humphrey. *Authenticity: The Cultural History of a Political Concept*. palgrave macmillan, 2018.
6. Walters, Tracey L. "Black British Women's Literature and the Politics of Hair." *Diasporic Women's Writing of the Black Atlantic* : (En) Gendering Literature and Performance, edited by Emilia Maria Duren – Almorza and Esther Alvarez-Lopez. Routledge, 2014,

¹⁰ Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 77p.

¹¹ Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 32p.

¹² Smith, Zadie. *White Teeth*. London, Penguin Books, 2001, 32p.

pp.52-63

6. Waters, Tracey. Zadie Smith. Cavendish Square Publishing, 2013.

Weintraub, Jessica. "Merely a Trick of Moonlight": The Accidental Triangulation of Love, Power, and Narrative in Zadie Smith's White Teeth." A Fluid Sense of Self: The Politics of Transnational Identity, edited by Silvia Schultersmandl and Sebnem Toplu. LIT, 2010, pp.175-196

INNOVATIVE
ACADEMY